

ПІДГОТОВКА ШКОЛЯРІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ З ОДНОЛІТКАМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Соловйова Т. Г. Підготовка школярів до взаємодії з однолітками з особливими потребами. У статті розглянуто ступінь готовності школярів загальноосвітньої школи до взаємодії з однолітками з особливими потребами. Актуальність теми доведено необхідністю реалізації передових ідей міжнародного співтовариства щодо виховання та навчання дітей з інвалідністю, тобто інклюзивного підходу в освітньому просторі. Зауважено, що наразі інклюзивні процеси в освіті потребують підготовки педагогів, школярів та їх однолітків з особливими потребами. Визначено, що без спеціальної підготовки інклюзія у систему освіти унеможлиблюється.

Обґрунтовано необхідність підготовки школярів до взаємодії з однолітками з особливими потребами в умовах загальноосвітньої школи. Висвітлено сутність поняття «дитина з особливими потребами». Визначено, що готовність до взаємодії має три сторони: готовність педагога, готовність школярів та школярів з особливими потребами. Готовність педагога складається з особистісної (готовність до надання допомоги, милосердя, емпатія, толерантність та педагогічний оптимізм) та професійної (оволодіння спеціальними методами роботи, розуміння концепції інклюзії) готовності. Готовність дітей з особливими потребами передбачає психолого-педагогічну готовність, яка прямо залежить від батьків та інших учасників навчального процесу.

Готовність звичайних школярів до такої взаємодії складається з ціннісного, теоретичного та практичного компонентів. На стику компонентів мають сформуватись бажання взаємодіяти та позитивна соціальна установка щодо людей з інвалідністю.

Проведено анкетування серед 75 учнів середньої ланки загальноосвітніх навчальних закладів м. Запоріжжя, у яких ще не впроваджено інклюзивну систему освіти. Досліджувалось ставлення підлітків до проблеми інвалідності та до людей з інвалідністю, а також визначення ступеня сформованості в учнів кожного з компонентів. Результати дослідження показали достатньо низький рівень готовності школярів до взаємодії з однолітками з особливими потребами. Визначено, що найменше сформований практичний компонент.

Акцентовано увагу на тому, що інклюзивне навчання на сьогодні є єдиним механізмом дотримання права дитини з інвалідністю на гідну освіту. З іншого боку, процеси інклюзії сприятимуть підвищенню гуманності, толерантності у суспільстві в цілому, що у сучасному

динамічному світі стає особливою цінністю.

Ключові слова: дитина з особливими потребами, взаємодія, інклюзивне навчання, готовність до взаємодії, компоненти готовності до взаємодії, толерантність, гуманність.

Соловьева Т. Г. Подготовка школьников ко взаимодействию со сверстниками с особыми потребностями. В статье рассмотрена степень готовности школьников общеобразовательной школы ко взаимодействию со сверстниками с особыми потребностями. Актуальность темы подтверждена необходимостью реализации передовых идей международного сообщества по воспитанию и обучению детей с инвалидностью, то есть инклюзивного подхода в образовательном пространстве. Отмечено, что в настоящее время инклюзивные процессы в образовании требуют особой подготовки педагогов, школьников и их сверстников с особыми потребностями. Определено, что без такой подготовки инклюзия в системе образования невозможна.

Обоснована необходимость подготовки школьников ко взаимодействию со сверстниками с особыми потребностями в условиях общеобразовательной школы. Рассмотрена сущность понятия «ребенок с особыми потребностями». Подчеркнуто, что готовность ко взаимодействию имеет три стороны: готовность педагога, готовность школьников и готовность школьников с особыми потребностями. Готовность педагога состоит из личностной (готовность к оказанию помощи, милосердия, эмпатии, толерантности и педагогического оптимизма) и профессиональной (овладение специальными методами работы, понимание и принятие общей концепции инклюзии) готовности. Готовность детей с особыми потребностями предусматривает психолого-педагогическую готовность, которая напрямую зависит от родителей и других участников учебного процесса.

Готовность обычных школьников к такому взаимодействию включает ценностный, теоретический и практический компоненты. На стыке компонентов формируется желание взаимодействовать и позитивная социальная установка по отношению к людям с инвалидностью.

Проведено анкетирование среди 75 учащихся среднего звена общеобразовательных учебных заведений г. Запорожья, в которых еще не введена инклюзивная система образования. Исследовалось отношение подростков к проблеме инвалидности и к людям с инвалидностью, а также определение степени сформированности у учащихся каждого из компонентов. Результаты исследования показали достаточно низкий уровень готовности школьников ко взаимодействию со сверстниками с особыми потребностями. Определено, что наименее сформированным

является практический компонент.

Акцентировано внимание на том, что инклюзивное обучение на сегодня является единственным механизмом соблюдения прав ребенка с инвалидностью на достойное образование. С другой стороны, процессы инклюзии будут способствовать повышению гуманности, толерантности в обществе в целом, что в современном динамичном мире становится особой ценностью.

Ключевые слова: ребенок с особыми потребностями, взаимодействие, инклюзивное обучение, готовность к взаимодействию, компоненты готовности ко взаимодействию, толерантность, гуманность.

Постановка проблеми. Прямуювання Україні до важливих демократичних змін зумовлює реалізацію передових ідей міжнародного співтовариства щодо виховання та навчання людей, зокрема, дітей з інвалідністю. Сучасна соціальна політика передбачає створення такого устрою, який забезпечував би для всіх рівні можливості, гарантував би всім членам суспільства повагу до особистості незалежно від віку, стану здоров'я, майнового стану тощо. Отже, діти з інвалідністю не повинні бути ізольовані від суспільства, а навпаки – жити, навчатись і виховуватись у навчальних закладах відкритого типу, активно спілкуватись зі своїми однолітками, членами сім'ї тощо. Втім, з огляду на довготривале панування патерналістичної позиції держави щодо дітей з вадами розвитку, на відсутність досвіду широкого спілкування з ними, набула актуальності проблема адекватного сприйняття і прийняття дітей з особливими потребами в осередку однолітків.

Аналіз останніх досліджень. Різні аспекти даного питання знайшли відображення у наукових працях відомих українських та зарубіжних вчених. Так, С. Миронова, О. Олійник [4] займалися питаннями супроводу дитини з вадами розвитку у дошкільних навчальних закладах загального типу. О. Єкжанова, О. Резнікова [1] приділяли особливу увагу інтеграції дітей з інвалідністю у соціум. Т. Лорман, Д. Деспелер [2] розробили концепцію «цілісної освіти», зосередивши увагу на обґрунтуванні та впровадженні інклюзивних принципів у навчально-виховне середовище загальноосвітньої школи. У наукових працях обґрунтовано принципи роботи з дітьми з особливими потребами та педагогами, які мають справу з цими дітьми. Втім, питання підготовки саме школярів до взаємодії з однолітками з інвалідністю розроблене недостатньо. Тому, **метою даної роботи** є обґрунтування необхідності підготовки школярів до взаємодії з однолітками з особливими потребами в умовах загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «діти з особливими потребами» у широкому розумінні охоплює всіх дітей, чий

потреби у вихованні, навчанні, побуті та ін. відрізняються від потреб більшості однолітків; це діти, для яких звичайні умови, що пропонує сучасність, виявляються недостатніми або невідповідними для повноцінного розвитку та нормального життя. У такому сенсі, до означеної категорії можна віднести дітей з інвалідністю, обдарованих дітей, а, також, будь-яку дитину, що у певний час опинилась у складних життєвих обставинах. У більш вузькому розумінні, дітьми з особливими потребами найчастіше називають дітей з особливостями/порушеннями психофізичного розвитку. І, хоча, з цього приводу наукові дискусії продовжуються, головним залишається те, що це в першу чергу – дитина, а потім вже слідує доповнення, які мають її характеризувати.

Таким чином, очевидним виявляється те, що всі діти мають рівні права, і діти з особливими потребами не є виключенням. Теперішній час в Україні характеризується поступовим зверненням уваги держави і суспільства на реалізацію одного з основних прав дитини – права на освіту, а, отже, необхідність включення у загальну систему освіти всіх дітей, незалежно від будь-яких характеристик. Це передбачає створення такої системи, при якій «особливі» діти не відділяються від інших [4], тобто виховуються та навчаються за місцем проживання або за бажанням, отримують рівні можливості у навчанні та соціальному житті.

Означені зміни є, по суті, інклюзивними процесами в освіті. Початковий український та більш багатий зарубіжний досвід свідчить, що інклюзивна модель освіти є найоптимальнішою на сьогоднішній день. У межах такої моделі «...всі учні навчаються разом у звичайних школах, класах, та інших контекстах, які, своєю чергою, активно адаптуються та змінюються, щоб урахувати й задовольняти потреби кожного» [2, с. 16].

Розуміння важливості і необхідності впровадження інклюзивної моделі освіти ставить ряд запитань щодо підготовленості сучасного українського освітнього простору до таких кардинальних змін. Очевидно, що інклюзія потребує серйозного перегляду існуючих освітніх умов. За даними досліджень [1; 4] на сьогодні учасники освітнього процесу не готові до таких змін. Втім, інклюзивні процеси в Україні поступово розпочинаються, відкриваються інклюзивні класи, школи. А, отже, з'являється необхідність у підготовці вчителів, учнів, а, також, самих дітей з особливими потребами до соціальної взаємодії.

Від позитивного ставлення педагога до процесу інклюзії прямо залежить успішність даного процесу. А. Де Боер наводить дані досліджень серед педагогів звичайних шкіл – більшість з них негативно або нейтрально ставляться до інклюзивної освіти. Жодне з двадцяти шести досліджень не показали абсолютно позитивного результату [6]. Отже, без спеціальної підготовки інклюзія у систему загальної освіти унеможлиблюється.

Наразі в Україні починає розвиватись система підготовки вчителів –

з'являються осередки спеціального навчання (курси, тренінги тощо), організуються науково-практичні семінари та конференції, залучаються зарубіжні колеги для обміну досвідом [4]. Загалом йдеться про професійно-особистісну готовність вчителів до реалізації інклюзивної освіти. Професійно-особистісна готовність вчителя до роботи з дітьми з особливими потребами включає професійно-гуманістичну спрямованість особистості, у тому числі її професійно-ціннісні орієнтації, професійно-особистісні якості та вміння. На думку І. Яковлевої [5] та інших науковців, для педагога, який працює з дітьми з особливими потребами, перш за все, важливими є наступні якості: готовність до надання допомоги, милосердя, емпатія, толерантність та педагогічний оптимізм.

Інша сторона проблеми – готовність самих дітей з особливими потребами до інклюзивного навчання. На думку спеціалістів, означена готовність прямо залежить від батьків та інших учасників навчального процесу. Серед останніх й однолітки дітей з особливими потребами. На жаль, у науковій літературі цьому питанню присвячено небагато уваги, втім, звичайні школярі, виявляються зовсім не підготовленими до взаємодії з «особливими» однолітками. Дані доповідей правозахисних організацій доводять, що ставлення до проблем інвалідності у сучасному українському суспільстві залишаються на рівні «соціальної проблеми», а державі бракує підходу, що ґрунтується на проблемах, пов'язаних з дотриманням прав людини. Очевидно, що ставлення суспільства віддзеркалюється і на ставленні школярів до дітей з інвалідністю.

За свідченнями самих дітей з особливими потребами та їхніх батьків, у загальноосвітніх навчальних закладах ставлення до них залишає бажати кращого [3]. Здебільшого це байдуже, зневажливе ставлення. Ситуація погіршується, коли йдеться про вади психічного розвитку. Часто діти з інвалідністю залишаються на «домашньому» навчанні, або обирають спеціалізовані навчальні заклади для того, щоб уникнути глузувань та ігнорування саме з боку однолітків. Втім, процеси інклюзії відбуваються і, на нашу думку, школярів необхідно готувати до взаємодії з дітьми з особливими потребами.

За даними досліджень зарубіжних вчених [2; 6], у випадках, коли інклюзивна освіта впроваджується в осередку дітей раннього віку, проблема неадекватного ставлення до «особливих» дітей має менш виражений характер, а іноді і зовсім відсутня. Діти звикають до оточення і сприймають його як належне. Певні відмінності у зовнішньому вигляді, мовленні, здібностях сприймаються саме як відмінності, а не як проблема. Зовсім по іншому обстоїть справа, коли йдеться про школярів, які раніше не зустрічалися з дітьми з особливими потребами. Учні загальноосвітньої школи часто не мають уявлення про проблему інвалідності, побоюються дітей з вираженими вадами розвитку або навпаки сприймають їх несерйозно, глузують. Так, за свідченнями дітей з особливими потребами,

підлітки виявляються найбільш жорстокими по відношенню до них. На їх думку, глузування, знуцання або повне ігнорування і байдужість, за рідким виключенням, притаманні більшості підлітків [7]. Означена проблема зумовлюється багатьма факторами, серед яких соціально-психологічна неготовність дітей обох категорій до взаємодії, загальне ставлення суспільства і держави до людей з інвалідністю, відсутність зрозумілої інформації про особливості деяких людей тощо.

Таким чином, особливої уваги потребує підготовка дітей до взаємодії з однолітками з особливими потребами. З одного боку, це є обов'язковою передумовою інклюзивної освіти, а з іншого - матиме позитивний вплив на розвиток гуманності, толерантності у суспільстві в цілому. На нашу думку, означена підготовка має складатися з наступних компонентів.

Ціннісний компонент передбачає виховання у підростаючого покоління морально-духовних якостей, серед яких гуманність, толерантність, емпатія, здатність до співчуття, милосердя та ін.

Теоретичний компонент характеризується наданням інформації щодо проблеми інвалідності; придбанням специфічних знань щодо особливостей характеру, спілкування, поведінки, зовнішнього вигляду, певних обмежень, а також певних можливостей дітей з особливими потребами; знання про рівність прав, зокрема, права на освіту, про моральну відповідальність за дискримінацію тощо.

Практичний (поведінковий) компонент передбачає оволодіння навичками спілкування, надання певної допомоги, організацію досвіду взаємодії.

На стику всіх компонентів мають сформуватись не тільки знання та навички, а й як найважливіше утворення - бажання взаємодіяти та позитивна соціальна установка щодо людей з інвалідністю.

З метою перевірки стану готовності школярів до взаємодії з однолітками з особливими потребами було проведене анкетування серед учнів середньої ланки загальноосвітніх навчальних закладів м. Запоріжжя, у яких ще не впроваджено інклюзивну систему освіти. Серед завдань дослідження було з'ясування ставлення підлітків до проблеми інвалідності та до людей з інвалідністю, а також визначення рівня сформованості в учнів кожного з компонентів – ціннісного, теоретичного та поведінкового. Анкета складалася з двадцяти запитань, серед яких, по п'ять запитань по кожному компоненту та останні п'ять загального або уточнюючого характеру. В анкетуванні взяли участь сімдесят п'ять підлітків, учнів 7 – 9 класів Запорізької гімназії №8 та Запорізької загальноосвітньої школи №38.

За результатами опитування з теоретичного компоненту, з'ясувалося, що всі підлітки мають уявлення про те, хто такі люди з інвалідністю та вважають їх рівноправними членами суспільства. Проте,

лише 34,67% респондентів знають, що людей з інвалідністю некоректно називати «інвалідами» та знайомі з поняттям «людина з особливими потребами». Уточнення у запитанні щодо окремих прав показало, що право мати дітей у 5,33% підлітків викликає певний сумнів – вони обрали варіант відповіді «важко відповісти». Втім, переважна більшість (94,67%) однозначно згодні з тим, що людина з інвалідністю має ті ж самі права, що й інші.

Відповіді на запитання щодо сутності інвалідності розподілилися наступним чином: 33,33% вважають це хворобою; 48% - вироком долі; і лише 17,33% обрали варіант відповіді «особливість розвитку». Отримані дані свідчать про дещо хибне уявлення про інвалідність серед підлітків загальноосвітніх закладів. Теж саме стосується запитання про інклюзивну освіту. Лише 22,67% підлітків знають що це таке. Інші 77,33% не чули, або майже нічого не знають про інклюзію.

Останнє запитання з цього блоку стосувалося можливості навчання в одному класі звичайних дітей та дітей з особливостями розумового розвитку. Позитивну відповідь щодо можливості такого навчання надали 46,67% підлітків, інші 53,33% не вважають це можливим. З них, 22,67% аргументували цю відповідь тим, що дитині з вадами розумового розвитку буде важко навчатися у звичайному класі, бо не встигатимуть за програмою; 21,33% вважають, що з такої дитини у класі будуть глузувати; останні 9,33% заявили про неможливість спільного навчання без пояснень.

Все це свідчить про те, що, незважаючи на обізнаність серед підлітків щодо прав дітей з особливими потребами, деякі з них залишаються «умовними». Тобто близько половини підлітків вважають, що діти з інвалідністю мають навчатися окремо, у спеціалізованих закладах, право мати власну сім'ю і дітей розповсюджується не на всіх. На нашу думку, у процесі підготовки школярів до взаємодії з однолітками з особливими потребами, необхідно поглибити їхні знання щодо сутності проблем інвалідності, проблеми дискримінації та сегрегації, і довести необхідність безумовного дотримання прав людини.

Щодо практичного/поведінкового компоненту, з'ясувалося, що, незважаючи на відсутність у 32% підлітків досвіду спілкування з однолітками з інвалідністю, 90,7% школярів, вважають, що особливості розвитку не обов'язково заважають спілкуванню. Головним для спілкування вони вважають наявність спільних інтересів та особистісні якості. 8% вважають необхідною умовою спілкування нормальний розумовий розвиток співрозмовника, а одна дитина (1,3%) заявила, що взагалі не вважає для себе можливим спілкування з людиною з інвалідністю. Відповіді на запитання щодо власної поведінки при спілкуванні розподілилися наступним чином: 33,33% не мали такого досвіду взагалі; спілкуються як і з іншими – 62,67% підлітків; 4 % -

намагаються уникнути такого спілкування.

Невеликий досвід взаємодії з однолітками з особливими потребами є у 50,67% підлітків – йдеться про окремі випадки (у спільних заходах, надання допомоги тощо). Лише у 14,67% є друзі чи приятелі з інвалідністю. Ніколи не траплялось надати допомогу чи підтримати людину з інвалідністю 34,67% підлітків. Стає очевидним, що досвід взаємодії мінімальний, і це доводить існування проблеми ізоляції людей з особливими потребами у суспільстві.

Складним виявилось питання про можливість навчання особливої дитини у власному класі. 45,33% обрали варіант відповіді «важко відповісти». Лише 17,33% вважають це можливим, а 37,33% - обрали варіант «ні», коментуючи свій вибір тим, що школяру з інвалідністю буде «некомфортно навчатися у моєму класі, бо інші будуть глузувати, ображати...». Це може свідчити, з одного боку, про те, що діти не були достатньо щирі при заповненні анкети, а з другого – що деякі підлітки занадто низької думки про своїх однокласників.

Крім того, мінімальний досвід спілкування та взаємодії супроводжується почуттям незручності, ніяковості у 26,67% підлітків, почуттям жалю – у 56%, байдужістю – у 17,33%; бажання допомогти інколи виникає у 41,33% підлітків. Все це доводить необхідність формування у школярів хоча б мінімальних навичок спілкування з однолітками з інвалідністю. Особливо, коли йдеться про сенсорні порушення та вади розумового розвитку.

Останній компонент – ціннісний – перевірявся за допомогою запитань, які визначали ступінь толерантності, гуманності, здатності до співчуття. На запитання про те, що відчуваєш, коли зустрічаєш людину з помітними вадами розвитку, 82,67% відповіли, що їм дуже шкода таку людину; ніяковіють, почувають себе некомфортно 17,33% підлітків; байдуже – 17,33% респондентів; бажання допомогти – 42,67%. Зауважимо, що пропонувалося обрати один або кілька варіантів відповідей, тому спостерігається певна розбіжність у відсотках.

На запитання про те, чи хотілося б подружитися з однолітком, який має інвалідність, 32% відповіли «так»; 52% - «складно відповісти» та 16% відповіли категорично «ні». Це свідчить про серйозну проблему у нашому суспільстві – при зовні позитивному, толерантному ставленні до людей з особливими потребами, внутрішня готовність до адекватного сприйняття відсутня, бажання взаємодіяти не сформоване.

На запитання щодо можливого ставлення батьків до спільного навчання з дітьми з інвалідністю, 10,67% респондентів відповіли, що батьки були б раді; 13,33% це не сподобалося би, та більшість - 76% відповіли, що їм було байдуже. Це може свідчити про традиційне «замовчування» проблеми інвалідності у родинах.

Важливим вважаємо запитання щодо випадків образи чи глузування

з людей з інвалідністю. Так, 45,33% підлітків бували свідками таких випадків. При цьому 64% з них відповіли, що вони відчували неприязнь до кривдників, 32% - було шкода людину з інвалідністю та 4% було байдуже те, що відбувалося. І жоден респондент не зазначив, що втрутився у ситуацію з наміром захистити людину з особливими потребами. Отже, знову спостерігається дwoякість – з одного боку, висловлювання співчуття, а з іншого – небажання або невміння втрутитися у складну ситуацію.

Дані анкетування підтверджувались і в співбесіді з класними керівниками та самими підлітками – суттєвих розходжень у письмовому та усному опитуванні не було виявлено. За даними дослідження визначено, що жоден з компонентів готовності школярів, зокрема, підлітків, до взаємодії з однолітками з особливими потребами не є сформованим, а, отже, необхідною є цілеспрямована робота з підготовки до такої взаємодії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, не викликає сумнівів актуальність розробленого питання через те, що інклюзивне навчання на сьогодні є єдиним механізмом дотримання прав дитини, зокрема, дитини з інвалідністю на гідну освіту. З іншого боку, процеси інклюзії сприятимуть підвищенню гуманності, толерантності у суспільстві в цілому, що у сучасному динамічному світі стає особливою цінністю. Дитина з особливими потребами має навчатися там де їй буде зручно, комфортно, і у тих умовах, які для неї є достатніми та необхідними. Всі учасники навчального процесу мають бути підготовленими до плідної взаємодії для того, щоб уникнути травмуючих ситуацій для кожного. Окрім підготовки вчителів до навчання «особливої» дитини, необхідно підготувати і дітей, у тому числі, і дітей з інвалідністю. Крім того, особливої уваги потребує підготовча робота з батьками.

Результати дослідження показали достатньо низький рівень готовності школярів до взаємодії з однолітками з особливими потребами, тому у подальшому, вважаємо доцільним розробку та впровадження спеціальної програми з підготовки школярів до взаємодії з «особливими» дітьми. При розробці такої програми важливо враховувати всі три компоненти – ціннісний, теоретичний та практичний для забезпечення цілісності процесу та формування якісного нового утворення – бажання взаємодіяти.

Список використаних джерел

1. Екжанова Е. А. Основы интегрированного обучения: учеб. пособие / Екжанова Е. А., Резникова Е. В. – М.: Дрофа, 2008. – 210 с.

2. Лорман Т. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практ. посіб. / Т. Лорман, Д. Деппелер, Д. Харві / пер. з англ. – К.: Видавничий дім Плеяди, 2011. – 296 с.
3. Ратнер Ф. Л. Интегрированное обучение детей с ограниченными возможностями в обществе здоровых детей / Ф. Л. Ратнер. – М.: Владос, 2006. – 175 с.
4. Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навчально-методичний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. С.П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 236 с.
5. Яковлева И. М. Подготовка педагогов к реализации инклюзивного образования [Электронный ресурс] / И. М. Яковлева // Инклюзивное образование: методология, практика, технологии. – Режим доступа: http://psyjournals.ru/inclusive_edu/issue/44260_full.shtml
6. Де Боэр А. Отношение к инклюзии учителей начальной общеобразовательной школы: обзор литературы / Де Боэр А., Пийл С.-Дж., Миннаэрт А. // Международный журнал инклюзивного образования. – 2011. – Вып. 15, № 3. – С. 331 – 353.
7. Ливенцева Н. А. Обзор современных зарубежных исследований по проблемам инклюзивного образования / Н. А. Ливенцева // Психологическая наука и образование, 2011. – № 3. – С. 114 – 121.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Ekzhanova E. A. Osnovy integrirovannogo obuchenija: ucheb. posobie / Ekzhanova E. A., Reznikova E. V. – М.: Drofa, 2008. – 210 s.
2. Lorman T. Inkljuzivna osvita. Pidtrimka rozmaïttja u klasi: prakt. posib. / T. Lorman, D. Deppeler, D. Harvi / per. z angl. – К.: Vidavnychij dim Plejadi, 2011. – 296 s.
3. Ratner F. L. Integrirovannoe obuchenie detej s ogranichennymi vozmozhnostjami v obshhestve zdorovyh detej / F. L. Ratner. – М.: Vlados, 2006. – 175 s.
4. Inkljuzivne navchannja: organizacijne, zmistove ta metodichne zabezpechennja: navchal'no-metodichnij posibnik / Kol. avt.; za zag. red. S.P. Mironovoï. – Кам'янець'-Podil's'kij: Кам'янець'-Podil's'kij nacional'nij universitet imeni Ivana Ogienka, 2015. – 236 s.
5. Jakovleva I. M. Podgotovka pedagogov k realizacii inkljuzivnogo obrazovanija [Elektronnij resurs] / I. M. Jakovleva // Inkljuzivnoe obrazovanie: metodologija, praktika, tehnologii. – Rezhim dostupu: http://psyjournals.ru/inclusive_edu/issue/44260_full.shtml
6. De Bojer A. Otnoshenie k inkljuzii uchitelej nachal'noj obshheobrazovatel'noj shkoly: obzor literatury / De Bojer A., Pijl S.-Dzh., Minnajert A. // Mezhdunarodnyj zhurnal inkljuzivnogo obrazovanija. – 2011. – Vyp. 15, № 3. – S. 331 – 353.

7. Livenceva N. A. Obzor sovremennyh zarubezhnyh issledovanij po problemam inkljuzivnogo obrazovanija / N. A. Livenceva // Psihologicheskaja nauka i obrazovanie, 2011. – № 3. – S. 114 – 121.

Solovyova T. Preparing students to interact with peers with special needs. The article deals with the degree of readiness of secondary school students to interact with peers with special needs. The relevance of the topic is based on the confirmed necessity to implement progressive ideas of the international community to raise and educate children with disabilities, which is called an inclusive approach in the educational space. It is noted that the formation of the inclusive processes require special preparation of teachers, pupils and their peers with special needs. It was determined that there is no possible inclusion in the education system without such a training.

The necessity of preparing students to interact with peers with special needs in a general education school. The study shows the essence of the concept of "child with special needs." It is emphasized that the willingness to interact depends on three factors: the willingness of the teacher, pupil readiness and willingness of students with special needs. The willingness of the teacher consists of personal (ready to assist, empathy, tolerance and pedagogical optimism) and professional (special methods of work, understanding and acceptance of the general concept of inclusion) readiness. Readiness of children with special needs refers to psychological and educational preparedness, which depends on parents and other participants in the educational process.

Readiness of ordinary students to such interaction includes evaluative, theoretical and practical components. Desire to communicate and establish a positive social attitude towards people with disabilities is formed on the cross-edges of abovementioned components.

The attention focused on the fact that inclusive education today is the only legal way for children with a disability to acquire proper education. On the other hand, the inclusion process will enhance the humanity and tolerance in a society worldwide.

Key words: child with special needs, interaction, inclusive education, willingness to cooperate, interaction preparedness components, tolerance and humanity.

Отримано 16.04.2016